

НЕСПРАВА М.В.,

*доктор філософських наук, професор кафедри психології
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна*

ЛОГОТЕРАПІЯ ЯК ТОНКЕ НАЛАШТУВАННЯ СОВІСТІ

У час випробувань війни, коли багато наших співвітчизників перебувають у стражданнях, зазирають в очі смерті та нерідко втрачають сенс життя, особливої актуальності набувають запропоновані Віктором Франклом логотерапія і екзистенційний аналіз.

Логотерапія В. Франкла пропонує три способи знайти сенс життя. По-перше, людина може долучитися до творчої дії, до створення чогось; по-друге, людина може відчути переживання, здійснити занурення у почуття; по-третє, сенс має бути виявленим через зміну ставлення людини до ситуації, яку вона не здатна змінити. Проте, у кожному із вказаних способів сенс може бути знайдений за допомогою цінностей і совісті. Сенс, як підкреслює В. Франкл, не тільки має бути знайдений, а й може бути знайдений, і в цьому пошуку людину спрямовує саме совість. Вона є провідником, що веде людину в її відповідях на запитання, поставлені життям до відповідальності за своє життя. Неголосний, але наполегливий голос совісті, яким вона «розмовляє» з нами, – це незаперечний факт, який переживає кожен. Відповідно те, що підказує совість, щоразу стає нашою відповіддю на поставлені запитання.

Слід зазначити, що совість відіграє провідну роль у логотерапевтичній практиці В. Франкла і тому потребує більш пильної

уваги. Розкриття ключових особливостей цієї категорії у контексті логотерапевтичного вчення В. Франкла і стане за мету даної доповіді.

На думку В. Франкла, совість – це орган сенсу. Він визначає її як здатність виявити той єдиний і унікальний сенс, який криється в кожній конкретній ситуації [1]. Задача совісті – відкрити людині «те, що потрібно». Однак «те, що потрібно» завжди тільки одне. У такий спосіб, йдеться про індивідуальний обов'язок, який не може бути охопленим загальним «моральним законом» (на кшталт кантівського імперативу) і який не може бути пізнаним раціонально, тому досягається лише інтуїтивно. Совість і забезпечує інтуїтивне досягнення цього результату. Тільки совість здатна узгодити загальний моральний закон із конкретною ситуацією конкретної людини. І хоча совість не спрямована проти загального морального закону, але вона враховує конкретну, унікальну ситуацію тут і тепер, розкриває єдине необхідне, що в цій ситуації ми маємо робити. Те, що робить совість, щоразу виявляючи унікальний смисл у будь-якій ситуації, впливає, як вважає В. Франкл, зі схоплення гештальту на основі того, що ми називаємо волею до смислу. Тобто, совість віддзеркалює через конкретну ситуацію загальні моральні закони і дає нам підказки щодо цієї конкретної ситуації. Отже, життя по совісті – це завжди абсолютно індивідуально-особисте життя відповідно до абсолютно конкретної ситуації.

Важливою характеристикою совісті є її ірраціональний характер. Те, що називають совістю, як вважає В. Франкл, по суті, занурене в глибини несвідомого, має підсвідому основу. Адже великі й справді екзистенціальні рішення в житті людини завжди нерефлексовані й тим самим неусвідомлені, тому витoki совісті сягають несвідомого. У цьому сенсі совість можна назвати також ірраціональною; вона а-логічна або, ще точніше, до-логічна. Проте совість не є потягом. Як пояснює В. Франкл, не існує морального потягу, подібного до сексуального; адже моя моральна совість – це не те, що тягне мене, а те, перед обличчям чого я приймаю рішення. Тобто, совість – це до-логічна інстанція, перед якою ми несемо відповідальність.

Розглядаючи питання походження совісті, В. Франкл піддає критиці розповсюджену редукціоністську теорію совісті, згідно з якою цей унікальний людський феномен є результатом процесу зумовлення. Редукціоністи наполягають, що в людині немає нічого, що не можна було б знайти в інших тварин, і кажучи про поведінку тварин, аналогічну моральній поведінці людей, не бачать якісної різниці між ними. Спростовуючи такий підхід, як заснований не на емпіричних підставах а на

апріорних, дослідник наводить яскраву аналогію із собакою. Поведінка собаки, який забруднив килим і ховається під диваном, засунувши хвіст поміж лап, – це, як підкреслює В. Франкл, є не проявом совісті, а тривожним передбаченням, сповненим страху очікуванням покарання. Однак це не має жодного відношення до совісті, бо справжня совість не має нічого спільного з очікуванням покарання. Поки людина вмотивована страхом покарання чи надією на винагороду, совість, як вважає В. Франкл, ще не сказала свого слова. Тобто чиста совість ніколи не може бути причиною благополуччя людини, вона завжди лише його наслідок. Згадуючи прислів'я: «коли совість чиста, спи спокійно до ранку», В. Франкл пропонує остерігатися того, щоб зробити з моралі снодійне, а з етики – заспокійливе. Тобто душевний спокій – це не мета, а наслідок нашої етичної поведінки.

Слід зазначити, що совість, до якої апелює логотерапія, притаманна як релігійним, так і нерелігійним людям. Відмінність, згідно з В. Франклом, полягає лише в тому, що нерелігійна людина не ставить перед собою останнього питання – перед ким вона несе відповідальність за реалізацію сенсу свого життя. Для релігійної ж людини цією останньою вищою інстанцією є Бог. І так як у кожної людини, за В. Франклом, є глибинне прагнення до спілкування у внутрішньому діалозі зі «співрозмовником», до якого звернені наші найпотаємніші думки, отже, совість – це «підсвідомий Бог», який приховується в кожній людині.

Розглянувши характерні особливості розуміння совісті у логотерапії В. Франкла, слід зосередити увагу на їх практичному вимірі, який стосується питань взаємодії логотерапевта із пацієнтом. У даному вимірі зазначимо два важливих аспекти, які також пов'язані із характерними особливостями розуміння совісті.

По-перше, логотерапевт має спрямовувати пацієнта до його власної особистої совісті [2]. Оскільки лікар не може нав'язувати пацієнтові ту чи іншу світоглядну позицію, а також свої цінності, то завдання психотерапевта, як зазначає В. Франкл [1], полягає в тому, щоб повернути людині довіру до несвідомого і до своєї совісті. Так як смисл має бути знайдений і не може бути даний (особливо лікарем), то пацієнт має знайти його спонтанно. І хоча роль логотерапевта полягає в розширенні та проясненні поля зору пацієнта, щоб увесь спектр смислів і цінностей став видимим, однак вибір з усього цього спектра пацієнт має здійснити сам.

По-друге, логотерапевт і пацієнт мають враховувати, що совість може помилятися. Як зазначає В. Франкл [1], совість може вводити людину

в оману. Більш того, до останнього подиху людина не знає, чи втілила вона справді сенс свого життя, чи лише помилялася. Проте людина, щоб не суперечити своїй людяності, має безумовно підкорятися своїй совісті, хоча вона і усвідомлює можливість помилки. Тобто можливість помилки не позбавляє її необхідності намагатися. Водночас, можливість, що моя совість помиляється, передбачає можливість того, що совість іншого може бути права. Вказана властивість дає право психотерапевту на директивне втручання у крайніх випадках, наприклад таких, як суїцидальний ризик. На думку В. Франкла, тільки помилкова совість може наказати людині вчинити самогубство. І як він сам зізнається, що із радістю приймав на себе відповідальність за те, що був директивним, пропонуючи життєствердний світогляд, коли працював із суїцидальними пацієнтами.

Отже, основне завдання логотерапії – допомогти совісті людини, яка відчуває екзистенціальний вакуум, виправити свою помилку, тобто знайти в ситуації її справжній сенс. Водночас логотерапія є досить тонким налаштуванням совісті, причому як пацієнта, так і логотерапевта.

Список використаних джерел

1. Frankl V. The Unconscious God. Pocket Books, 1985. 161 p.
2. Frankl V. The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. World Publishing Company, 1969. 179 p.